

MAŁGORZATA SIEKAŃSKA

Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu

## ROLA OSÓB ZNACZĄCYCH WE WSPIERANIU ROZWOJU TALENTÓW SPORTOWYCH

**Streszczenie:** Artykuł poświęcony jest roli osób znaczących we wspieraniu rozwoju talentów sportowych. Grupę badanych stanowiło 11 medalistów olimpijskich (7 mężczyzn i 4 kobiety;  $M_{\text{wiek}} = 30,63$ ), reprezentujących sporty indywidualne. W badaniach wykorzystano wywiad ustrukturyzowany oraz dwa kwestionariusze służące do retrospektywnej oceny postaw rodziców i roli środowiska rodzinnego – KPR-Roc i KŚRS. Analiza opisów relacji rodzinnych pozwoliła na wyodrębnienie trzech pozytywnych kategorii: poczucie wzajemnego zrozumienia, pozytywny nastrój i pewność co do możliwości korzystania z pomocy rodziców. Wszyscy badani uznali co najmniej jednego trenera za osobę znaczącą, a siedem osób wskazało

rodziców. Osoby znaczące są źródłem różnych rodzajów wsparcia, najczęściej emocjonalnego oraz instrumentalnego. Wśród czynników środowiska rodzinnego dominują *Dobre relacje interpersonalne w rodzinie*. Badani doceniają wzajemne wspieranie się, zrozumienie, czerpanie przyjemności ze wspólnie spędzanego czasu, wspólne przeżywanie sukcesów i niepowodzeń. Analiza wyników dotyczących postaw rodziców ujawniła, że badani w podobny sposób oceniają postawy matki i ojca. W ocenie tej dominuje silne poczucie autonomii oraz akceptacji.

**Słowa kluczowe:** talent sportowy, osoba znacząca, rodzice, trener, rozwój sportowca

### WPROWADZENIE

Artykuł poświęcony jest roli osób znaczących we wspieraniu rozwoju talentów sportowych. Termin „talent sportowy” rozumiany jest najczęściej jako przykład tzw. zdolności kierunkowych, a więc takich właściwości indywidualnych, dzięki którym możliwe jest uzyskiwanie wysokich osiągnięć w sporcie. Pojęcie to jest również używane, gdy chcemy podkreślić wyjątkowość osiągnięć i kompetencji ukształtowanych na bazie wczesnych zdolności, rozumianych jako pewien potencjał czy też predyspozycje. Przykładem takiego podejścia jest Zróżnicowany Model Zdolności i Talentu DMGT 2.0 (Gagné, 2010). Model ten ilustruje proces rozwoju i przekształcania się zdolności w dojrzały talent, potwierdzony kompetencjami na poziomie mistrzowskim. Jego konstrukcja odzwierciedla współczesne tendencje w badaniach nad wybitnymi zdolnościami, tj. wielowymiarowość zdolności oraz szerszy ich kontekst – czasowy (rozwojowy) i środowiskowy (por. Freeman, 2000). Środowisko jest tu jednym z dwóch ro-

dzajów katalizatorów wpływających na przebieg procesu rozwojowego. Obejmuje ono zarówno dostęp do różnego rodzaju świadczeń, jak też szeroko rozumiane czynniki zewnętrzne, tj. fizyczne, naturalne i społeczne. Trzeci element wymieniany wśród katalizatorów środowiskowych to osoby znaczące, np. rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy oraz eksperci reprezentujący dziedzinę, której dotyczą zdolności (nauczyciele, trenerzy, wybitni przedstawiciele). Dostępne badania wskazują na zasadność wykorzystania modelu DMGT 2.0 w odniesieniu do zdolności sportowych (Gagné, Gulbin, 2010; Gulbin i in., 2010; Siekańska, 2013).

Dominujące do początku lat 80. XX w. modele strukturalne, nawiązujące do tzw. modelu mistrza, okazały się niesatysfakcjonujące. Pojawiły się nowe propozycje, w których kładziono akcent na proces rozwoju talentu i monitorowanie przemian – od momentu identyfikacji aż do wybitnych osiągnięć (por. Régnier, Salmela, Russell, 1993).

W podejściach skupionych na procesie rozwoju oprócz wrodzonych predyspozycji akcentuje się znaczenie czynnika czasu, który sam w sobie nie stanowi gwarancji sukcesu, ale jest wymiarem, w którym przebiega dojrzewanie oraz proces uczenia się (Soniak, 1985a,b). Za nowatorską i – w pewnym sensie przełomową – uznano koncepcję Benjamina Blooma, który wyodrębnił trzy kluczowe etapy w rozwoju talentu – wczesny, środkowy, późny (Bloom, 1985a,b). Podstawą do sformułowania modelu faz rozwoju były badania z udziałem 120 wybitnych osób, wśród których znaleźli się m.in. światowej klasy tenisiści oraz pływacy – uczestnicy igrzysk olimpijskich (Monsaas, 1985; Kalinowski, 1985a,b).

Do udziału w badaniach zaproszono również osoby z najbliższego otoczenia – rodziców, nauczycieli/trenerów. Na podstawie analizy uzyskanych wyników możliwe było sformułowanie nie tylko specyficznych tj. charakterystycznych dla danej dziedziny wniosków. Wyodrębniono i opisano także te aspekty rozwoju, które występują niezależnie od tego, w jakiej sferze aktywności talent się realizuje. Doceniono m.in. kluczową rolę środowiska rodzinnego, co – w sposób bezpośredni lub pośredni – ujęto w każdym z pięciu ogólnych wniosków przedstawionych w dalszej części opracowania (Bloom, 1985a).

Środowisko rodzinne ma m.in. wpływ na czas trwania poszczególnych etapów oraz kształtowanie motywacji w perspektywie długoterminowej, co określa się jako wzmacnianie gotowości do poświęcenia się danej aktywności. Finalnym efektem jest taka forma zaangażowania, która łączy w sobie elementy pracy i zabawy.

By utrzymać zainteresowanie daną aktywnością i zaangażowanie w doskonalenie umiejętności na odpowiednio wysokim poziomie i przez odpowiednio długi czas (min. 10 lat), osoba uzdolniona potrzebuje pewnego potwierdzenia słuszności obranej drogi rozwoju. Funkcję „dowodów” pełnią osiągnięcia, ale istotnym źródłem argumentów są osoby z najbliższego otoczenia, które informują o obserwowanych postępach oraz doceniają starania i wysiłek.

Środowisko rodzinne pełni istotną rolę we wpajaniu tzw. etyki pracy i kształtowaniu postawy, którą charakteryzuje podejmowanie starań, by stawać się coraz lepszym. Początkowo takie nastawienie jest widoczne w różnych obszarach aktywności dziecka (np. w domu i w szkole). Z czasem ujawnia się głównie w sferze, która dotyczy rozwijanych uzdolnień. Wynika to m.in. z faktu, że rodzice, angażując się w stymulowanie rozwoju dziecka w dziedzinie, którą aprobują, dużo mniej wspierają w innych sferach aktywności czy też obszarach zdolności.

W żadnym przypadku nie stwierdzono, aby rozwój talentu był możliwy bez udziału i wyraźnego wsparcia osób z najbliższego otoczenia. Na gruncie sportu popularne

jest stwierdzenie mówiące, że mistrzem nie zostaje się w pojedynkę. Rodzina i nauczyciele/trenerzy pełnią kluczowe role na każdym etapie rozwoju, ale role te zmieniają się, tak samo jak zmieniają się metody nauczania i oczekiwania wobec osób nauczających (tamże, s. 508–509). Niedostosowanie sposobu pracy z zawodnikiem do etapu jego rozwoju może być przyczyną rezygnacji z uprawiania sportu. Co ciekawe, dotyczy to nie tylko sytuacji, gdy młody sportowiec zbyt wcześnie zostaje poddany rygorom zintensyfikowanego i ustrukturyzowanego treningu, ale ma miejsce również wtedy, gdy przedłuża się etap, w którym dominuje zabawa i zachęcanie, bez egzekwowania określonych efektów i większego zaangażowania (tamże, s. 523).

Dzięki badaniom Blooma zwrócono dużo większą uwagę na czynniki środowiskowe i doceniono rolę osób znaczących. Jednak pojęcie to (*significant others*) zostało wprowadzone dużo wcześniej, bo już w 1947 r., przez amerykańskiego psychiatrę – Harry’ego Stacka Sullivana – w publikacji pt. *Conceptions of Modern Psychiatry*, w odniesieniu do osoby mającej największy wpływ na rozwój dziecka (Colman, 2009). Na gruncie psychologii sportu dopiero w latach 90. zaczął się intensywnie rozwijać kierunek, w którym skupiono się na badaniu wpływu rodziców i roli osób z najbliższego środowiska społecznego (van Rossum, 1995, 2001; van Rossum, van der Loo, 1997; Brustad, 1996; Côté, 1999; Babkes, Weiss, 1999; Zach, Netz, 2007; Henriksen, Stambulova, Roessler, 2010, 2011; Harwood, Knight, 2009, 2012).

Z przeglądu badań dotyczących rozwoju talentu sportowego jednoznacznie wynika, że głównymi osobami, których wpływ jest kluczowy, jeśli chodzi o przebieg rozwoju sportowców, są rodzice oraz trenerzy, przy czym – co ciekawe – działania trenera są wymieniane jako jeden z trzech – oprócz motywacji osiągnięć i odpowiednio długiej praktyki – kluczowych czynników pomagających w rozwoju, natomiast udział rodziców postrzegany jest jako jeden z istotnych inhibitorów – poza obowiązkami szkolnymi i obrażeniami cielesnymi na skutek urazów fizycznych (van Rossum, 2009).

Z jednej strony kluczowa rola trenera/mentora/nauczyciela we wspieraniu rozwoju uzdolnionego sportowca wydaje się sprawą oczywistą. Zwykle trener lub nauczyciel jest tą osobą, która jako pierwsza identyfikuje zdolności dziecka i obiektywnie ocenia jego predyspozycje (Siekańska, 2013). Rodzice, obserwując swoje dziecko, mogą postrzegać je jako „ogólnie” wyjątkowe, a trener widzi konkretnie, np. że jest ono zwinne i szybkie. To również trener jest odpowiedzialny za aranżowanie aktywności na treningu w taki sposób, aby była ona źródłem przyjemności i satysfakcji, aby służyła rozwijaniu umiejętności, a jednocześnie, żeby sprzyjała kształtowaniu długoterminowej mistrzowskiej motywacji. Z drugiej strony badania pokazują, że dorośli zawodnicy oczekują od trenerów nie tylko wsparcia instrumentalnego czy informacyjnego, ale że liczą też na pomoc w sytuacjach trudnych nie związanych z udziałem w treningu czy zawodach (tamże). Okazuje się, że sportowcy dostrzegają wpływ sposobu, w jaki trenerzy odnoszą się do nich, na przebieg rozwoju. Faworyzowanie i nadmierne krytykowanie oraz zachowania autorytarne uznają za niekorzystne, a dostosowanie treningu do indywidualnych potrzeb zawodnika oraz okazywanie zainteresowania jego funkcjonowaniem poza sportem – uważają za sprzyjające rozwojowi (Siekańska, Blecharz, Wojtowicz, 2013). Z badań wynika również, że sposób, w jaki trenerzy reagują na kontuzję, może mieć wpływ na to, jak sportowiec będzie sobie radził z jej konsekwencjami oraz jak będzie przebiegał proces powrotu do aktywności sportowej (Blecharz, 2008; Blecharz, Siekańska, 2005, 2012).

Ocenianie wpływu trenerów jako bardziej korzystnego w porównaniu do wpływu rodziców może się wiązać z faktem, że łatwiej – a na pewno szybciej – można dokonać

zmiany trenera niż spowodować zmianę zachowania czy nastawienia rodziców w związku z przechodzeniem sportowca na kolejny etap rozwoju. Zwykle w ciągu całej kariery sportowcy współpracują z kilkoma czy nawet kilkunastoma trenerami (Siekańska, Blecharz, Wójtowicz, 2013). Poza tym, o ile rola trenerów nabiera coraz większego znaczenia wraz z rozwojem kariery zawodnika, o tyle wsparcie rodziców staje się mniej istotne (van Rossum, 1995; van Rossum, Gagné, 2006).

W podsumowaniu badań Blooma (1985) na trzecim etapie procesu rozwoju (tzw. lata późne), rola rodziców została w opisie osób znaczących pominięta, co – jak się okazuje – w kolejnych badaniach nie znalazło potwierdzenia i uzasadnienia (por. van Rossum, 1995; 2009).

Szereg badań dostarcza informacji, które zawierają przykłady działań rodziców postrzeganych jako zakłócenia w procesie rozwoju (Siekańska, 2012b; Kanters, Bocarro, Casper, 2008; Delforge, Le Scanff, 2006; Hellstedt, 1990). Najczęściej wymienia się nadmierną presję, zbyt poważne traktowanie sportowej kariery młodego zawodnika (*adultification of youth sport*), „rozliczanie” z wyników, zjawisko „osiągnięć pośrednich” (*ABP Achievement by proxy*) – (Tofler, DiGeronimo, 2000). Dostępne są też jednak wyniki potwierdzające pozytywny wpływ najbliższej rodziny i jej rolę we wspieraniu rozwoju uzdolnionych sportowców (Gould i in., 2005, 2006; Siekańska, 2012a). Skutki oddziaływań środowiska rodzinnego mogą mieć różny zakres sytuacyjny i czasowy. Począwszy od efektów dających się zaobserwować bezpośrednio na konkretnym treningu czy zawodach (Knight, Boden, Holt, 2010; Knight, Neely, Holt, 2011), po rezultaty długoterminowe, widoczne dopiero na kolejnych etapach rozwoju. Obszary wpływu rodziców wyznaczone są przez trzy główne role: dostarczycieli wsparcia, interpretatorów i komentatorów tego co się dzieje na bieżąco oraz wzorów do naśladowania (Harwood, Douglas, Minniti, 2012). Wkraczając w świat sportu, młody zawodnik wnosi to, co wcześniej przejął od osób znaczących (rodziców, rodzeństwa, dziadków), tzn. przekonania, wartości, umiejętności, zachowania (Côté, Baker, Abernethy, 2003). Kapitał ten może mieć duże znaczenie podczas przechodzenia kolejnych etapów kształcenia w drodze do poziomu mistrzowskiego (Greendorfer, Lewko, Rosengren, 1996; Fredericks, Eccles, 2004; Horn, Horn, 2007).

Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że dotychczasowe badania dotyczące roli i wpływu osób znaczących skupiają się głównie na poszukiwaniu uwarunkowań optymalnego rozwoju nie tylko w wyczynowym, lecz także w szeroko rozumianym sporcie (niezależnie od prezentowanego poziomu zdolności) oraz na zapobieganiu niepożądanym zjawiskom, takim jak: wypalenie, przedwczesna rezygnacja, kontuzje. Dlatego też, chcąc poznać rodzinne uwarunkowania rozwoju talentów sportowych, badacze decydują się najczęściej na badania retrospektywne (głównie jakościowe) z udziałem wybitnych zawodników i osób znaczących – najczęściej rodziców i/lub trenerów (Côté, 1999; Gould, Dieffenbach, Moffett, 2001, 2002; Lauer i in., 2010; Delforge, Le Scanff, 2006).

Ze względu na bardzo ograniczony dostęp do wybitnych sportowców oraz trudności związane z przeprowadzeniem badań, wciąż potrzebne są rzetelne dane pozwalające na lepsze zrozumienie roli osób z najbliższego środowiska społecznego oraz poznanie optymalnych form wspierania rozwoju utalentowanych zawodników – szczególnie tych, którzy prezentują poziom mistrzowski i rozwinęły kompetencje pozwalające na wielokrotne odnoszenie sukcesów na imprezach sportowych najwyższej rangi, takich jak: igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata, mistrzostwa Europy czy puchar świata.

W kontekście przytoczonych informacji pojawiają się pytania:

- Jak utalentowani sportowcy oceniają postawy rodziców oraz ich udział w efektywnym wspieraniu?
- Kto – oprócz rodziców i trenerów – jest postrzegany jako osoba znacząca?
- Jaką rolę pełnią osoby znaczące na etapach przejściowych oraz w sytuacjach przełomowych w rozwoju sportowej kariery?

Problematyka ta jest istotna nie tylko ze względów poznawczych, lecz także praktycznych. Informacje zebrane w toku badań mogą być przydatne dla zapewnienia skutecznych i lepiej dopasowanych do rzeczywistych potrzeb, form wsparcia społecznego, co mogłoby pomóc w zapobieganiu przedwczesnej rezygnacji z wyczynowego uprawiania sportu przez zawodników, którzy osiągnęli poziom biegłości.

## METODA

### Osoby badane

Badania prezentowane w artykule są kontynuacją projektu realizowanego w ramach grantu MNiSW<sup>1)</sup> dotyczącego psychologicznych aspektów optymalnego rozwoju zdolności sportowych u zawodników różniących się poziomem osiągnięć. W ramach I etapu zbadano 128 dorosłych zawodników, u których w przeszłości zidentyfikowano zdolności do uprawiania określonej dyscypliny sportu, które uprawiają sport wyczynowo (lub uprawiały co najmniej do 18. r.ż) i które potwierdziły swoje zdolności osiągnięciami, rywalizując w swojej lub wyższej kategorii wiekowej. W ramach dodatkowych analiz – dotyczących roli osób znaczących – wyodrębniono podgrupę medalistów olimpijskich (N = 11; 7 mężczyzn i 4 kobiety;  $M_{\text{wiek}} = 30.63$ ), reprezentujących sporty indywidualne (10 dyscyplin letnich i 1 zimowa). Wszyscy badani prezentują mistrzowski poziom sportowy, potwierdzony nie tylko jednym medalem olimpijskim, lecz także wielokrotnymi osiągnięciami (tj. medalami) na imprezach sportowych najwyższej rangi, takich jak: mistrzostwa świata, mistrzostwa Europy, puchar świata. Ponadto, pięć spośród badanych osób zdobyło medal olimpijski dwukrotnie. W tabeli 1. przedstawiono szczegółowe dane.

TABELA 1. Osiągnięcia badanych sportowców na imprezach najwyższej rangi

Rodzaj zawodów	Osiągnięcia		
Igrzyska Olimpijskie	5 medali złotych	5 medali srebrnych	6 medali brązowych
Mistrzostwa Świata	7 medali złotych	15 medali srebrnych	13 medali brązowych
Mistrzostwa Europy	11 medali złotych	9 medali srebrnych	8 medali brązowych
Puchar Świata	2 × I m-ce w klasyfikacji ogólnej	–	1 × III m-ce w klasyfikacji ogólnej

<sup>1)</sup> Badania przeprowadzono w ramach grantu MNiSW. Praca naukowa została dofinansowana ze środków budżetowych na naukę w latach grudzień 2011–listopad 2014 (Projekt NR N RSA 1 001951).



Dziewięć osób ukończyło studia magisterskie, a dwie studia licencjackie (jedna kobieta i jeden mężczyzna). Z wyjątkiem dwóch zawodniczek, pozostali badani założyli swoje rodziny.

### Zastosowane narzędzia

W badaniach wykorzystano wywiad ustrukturyzowany (Kvale, 2004, 2010) oraz dwa kwestionariusze służące do retrospektywnej oceny postaw rodziców i ról środowiska rodzinnego we wspieraniu rozwoju sportowców.

Wywiad składa się z dwóch grup pytań. Pierwsze dotyczą danych demograficznych. Druga grupa pytań odnosi się do przebiegu całego procesu rozwoju oraz jego uwarunkowań. Natomiast w prezentowanych badaniach wykorzystano informacje dotyczące opinii i oceny badanych sportowców na temat osób znaczących, które odegrały istotną rolę we wspieraniu ich rozwoju. Badani pytani byli m.in. o: pierwsze doświadczenia związane ze sportem, osoby i/lub okoliczności, które zachęciły do uprawiania sportu, okoliczności dotyczące identyfikacji zdolności sportowych (osoba, sposób), czas i okoliczności podjęcia decyzji o wyborze dyscypliny i wyczynowym uprawianiu sportu, a także o osoby, które w istotny sposób przyczyniły się do rozwoju zawodnika – szczególnie w fazach przejściowych i w momentach przełomowych – liczbę trenerów i ich rolę na poszczególnych etapach rozwoju.

W procesie transkrypcji skupiono się na werbalnych aspektach wywiadu, z pominięciem scenerii, kontekstu, języka ciała respondentów. Odpowiedzi, za wiedzą i zgodą badanych, były zapisywane w dosłownym brzmieniu.

Kwestionariusz Środowiska Rodzinnego Sportowców KŚRS<sup>2)</sup> składa się z 83 stwierdzeń dotyczących rodziny i sportu. Wybierając jedną z pięciu odpowiedzi (od „1” – zdecydowanie nie zgadzam się, do „5” – zdecydowanie zgadzam się), badany ma zdecydować, w jakim stopniu poszczególne stwierdzenia odnoszą się do jego rodziny.

Stwierdzenia tworzą dziewięć następujących skal (o różnej liczbie itemów): I. Status społeczno-ekonomiczny; II. Dobre relacje interpersonalne w rodzinie; III. Dzieci znaczącą wartością w życiu rodziny; IV. Sport znaczącą wartością w życiu rodziny; V. Zaangażowanie w trening dziecka; VI. Genetyczno-środowiskowe uwarunkowania zdolności i zamiłowań sportowych; VII. Genetyczno-środowiskowe uwarunkowania osiągnięć profesjonalnych; VIII. Zdolności pedagogiczne rodziców; IX. Czynniki kompensacyjne.

Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców KPR-Roc (Płopa, 2008) jest przeznaczony do badania osób dorosłych. Opiera się na teoretycznych założeniach, mówiących, że relacje między rodzicem a dzieckiem można opisać, biorąc pod uwagę następujące wymiary: 1) Postawa Akceptacji vs. Odrzucenia; 2) Postawa Nadmiernie Wymagająca; 3) Postawa Autonomii; 4) Postawa Niekonsekwentna; 5) Postawa Nadmierne Ochraniająca. Kwestionariusz KPR-Roc posiada osobną wersję do retrospektywnej oceny postaw matki i postaw ojca. Każda wersja składa się z 50 stwierdzeń. Badany zaznacza jedną z pięciu odpowiedzi (*a, b, c, d, e*), którym odpowiadają wartości liczbowe (5, 4, 3, 2, 1). Wyniki surowe każdej ze skal mieszczą się w przedziale 10–50 punktów. Można je zamieniać na normy stenowe.

<sup>2)</sup> KŚRS jest adaptacją Kwestionariusza Środowiska Rodzinnego Muzyków KŚRM (Sierszeńska-Leraczyk, 2008). Wersja, którą zastosowano w prezentowanych badaniach, spełnia standardy stawiane narzędziom wykorzystywanym w celach badawczych (Siekańska, 2012a).

### Procedura badań

Badania miały charakter indywidualny, udział w nich był dobrowolny. Z każdą z osób kontaktowano się osobiście. Badanym przedstawiano przedmiot i cel badań oraz wyjaśniano, na czym polega i czego dotyczy anonimowość. Poinformowano, że indywidualne wyniki wraz z danymi personalnymi nie będą udostępniane osobom trzecim. Dodatkowo badani byli informowani o przysługującym im prawie do informacji zwrotnej oraz prawie do odmowy udzielenia odpowiedzi na zadane pytanie. Nikt nie skorzystał z takiej możliwości, natomiast jedna osoba, która udzieliła wywiadu i wyraziła zgodę na udział w całych badaniach, nie wypełniła kwestionariuszy z przyczyn losowych.

### WYNIKI

Z informacji zebranych za pomocą wywiadu wynika, że do czasu rozpoczęcia nauki w szkole średniej wszyscy badani wychowywali się w pełnych rodzinach, wszyscy mają rodzeństwo (od 1 do 4), w tym cztery osoby są najstarszymi dziećmi.

Dwie matki mają wykształcenie zawodowe, pięć – średnie, a cztery – wyższe. Wśród ojców – czterech posiada wykształcenie zasadnicze, dwóch – średnie, a pięciu – wyższe. Żadne z rodziców nie wykonuje zawodu związanego ze sportem.

Dwie osoby oceniają sytuację materialną rodziny pochodzenia jako trudną, pięć uznało ją za przeciętną, trzy za dobrą, a tylko jedna jako bardzo dobrą.

Większość badanych (osiem osób) jest pierwszym pokoleniem w rodzinie, które uprawia sport w formie wyczynowej. Trzy osoby miały w rodzinie zawodowego sportowca, a dwie wychowały się w domu, w którym nikt nie uprawiał sportu nawet w formie rekreacyjnej.

Opisując atmosferę rodzinną, dziewięciu badanych olimpijczyków ocenia ją jako zdecydowanie pozytywną. W opisie używają podobnych określeń, świadczących o dobrych relacjach w rodzinie, w której się wychowywali. Analiza odpowiedzi (Gibbs, 2011) pozwoliła na wyodrębnienie trzech następujących kategorii: poczucie wzajemnego zrozumienia, pozytywny nastrój i pewność co do możliwości korzystania z pomocy rodziców. Tylko dwie osoby zapamiętały atmosferę rodzinną jako nieprzyjemną. Szczegółowe informacje przedstawiono w tabeli 2.

TABELA 2. Atmosfera domu rodzinnego

Charakterystyka ogólna	Kategorie	Opis
Pozytywna (9*)	Wzajemne zrozumienie (6)	kochająca, spójna, zgrana, zgodna, bliskie relacje, wyrozumiałość
	Pozytywny nastrój (6)	życzliwa, ciepła, rewelacyjna, wesoła, serdeczna, spokojna
	Pewność co do wsparcia (5)	wspierająca, opiekuńcza, rodzice zawsze do dyspozycji, oparcie w rodzicach, pewność
Nieprzyjemna (2)		niesprawiedliwa, rygor i dyscyplina

\* w nawiasie podano liczbę osób, których dotyczy dana charakterystyka lub kategoria

Trzy badane osoby reprezentują tzw. dyscypliny o wczesnej specjalizacji. W jednym z tych przypadków zdolności zidentyfikował ojciec – nie związany z tą dyscypliną, ale interesujący się nią. Jest to jedyna sytuacja, gdy predyspozycje rozpoznał rodzic. U pozostałych zawodników zdolności do uprawiania docelowego sportu zidentyfikował trener (7 osób) lub nauczyciel wychowania fizycznego posiadający kwalifikacje trenerskie lub instruktorskie w danej dyscyplinie (3 osoby).

Tylko w przypadku jednej osoby miało miejsce wczesne ukierunkowanie, co oznacza, że zawodnik od początku uprawiał jedną dyscyplinę (nie wymagającą wczesnej specjalizacji), która stała się sportem docelowym (por. tabela 3. – Zawodnik 8). Wczesne ukierunkowanie było następstwem zidentyfikowania zdolności, co miało miejsce w wieku 10 lat. Zanim jednak podjęta została decyzja o wyczynowym trenowaniu, zawodnik przez pięć lat uprawiał sport w formie charakterystycznej dla etapu eksploracji (dużo ukierunkowanej zabawy, mało ustrukturyzowanego treningu). Jest to jedyny przypadek wśród badanych olimpijczyków, gdy uprawianie sportu rozpoczęło się po zdiagnozowaniu zdolności, a nie odwrotnie. Pozostali badani reprezentują ścieżkę wszechstronnego rozwoju, rozpoczynającą się etapem próbowania (por. Rozwojowy Model Udziału w Sporcie DMSP, Côté i in., 2007) i mieli kontakt z różnymi formami aktywności fizycznej, zanim podjęli decyzję o wyborze dyscypliny docelowej. Szczegółowe informacje przedstawiono w tabeli 3.

TABELA 3. Przebieg wczesnego etapu – rozpoczęcie i czas trwania, identyfikacja zdolności, decyzja o wyczynowym uprawianiu sportu

Osoba badana	Wiek rozpoczęcia aktywności fizycznej/sportowej	Czas trwania etapu eksploracji	Wiek zidentyfikowania zdolności	Wiek rozpoczęcia treningów w formie wyczynowej
Zawodnik 1	4	13	15	17
Zawodnik 2	7	8	15	15
Zawodnik 3	8	7	12	15
Zawodnik 4	6	9	9	15
Zawodnik 5	7	10	17	17
Zawodnik 6	6	5	8	11
Zawodnik 7	5	5	9	10
Zawodnik 8	10	5	10	15
Zawodnik 9	5	8	9	13
Zawodnik 10	7	6	13	13
Zawodnik 11	7	2	8	9

Szarym tłem zaznaczono przypadki, gdy wiek zidentyfikowania zdolności pokrywa się z wiekiem rozpoczęcia aktywności sportowej (Zawodnik 8) lub z wiekiem rozpoczęcia treningów w formie wyczynowej (Zawodnicy 2, 5, 10).

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 3., wiek rozpoczęcia aktywności fizycznej/sportowej wiąże się z początkiem nauki szkolnej. Faza eksploracji i wszechstronnej aktywności trwa od 5 do 13 lat. Tylko w jednym przypadku (Zawodnik 2) były to dwa lata, ale trzeba dodać, że dotyczy to dyscypliny o wczesnej specjalizacji.



Trzy osoby (Zawodnicy 2, 5, 10) rozpoczęły treningi w formie wyczynowej od razu po zidentyfikowaniu u nich zdolności, ale było to nie wcześniej niż w wieku 13 lat (w tabeli 3. zaznaczono szarym tłem). Pozostali, mimo rozpoznanych predyspozycji kontynuowali etap eksploracji, w którym dominuje zabawa spontaniczna i ukierunkowana, bez nacisku na specjalizację i wyniki.

Badani sportowcy pytani byli również o okoliczności i sposób podjęcia decyzji o wyczynowym uprawianiu wybranej dyscypliny. Sześć osób deklaruje, że była to ich własna decyzja, ich wybór. Dwie osoby zdecydowały za namową ojca, jedna za namową obojga rodziców, a dwie za radą trenerów.

W tabeli 4. przedstawiono informacje dotyczące osób znaczących.

TABELA 4. Osoby znaczące

Osoba badana	Liczba trenerów	Liczba osób znaczących	Osoby uznane za znaczące		
			Rodzina	Trenerzy (liczba*)	Inne osoby
Zawodnik 1	3	4	kuzyn	3	nikt
Zawodnik 2	8	6	rodzice, brat, babcia	1	osoba ze środowiska szkolnego
Zawodnik 3	4	2	nikt	2	nikt
Zawodnik 4	8	5	rodzice (zwłaszcza ojciec), współmałżonek	2	nikt
Zawodnik 5	3	4	kuzyn	3	nikt
Zawodnik 6	3	5	rodzice, wujek	1	osoba reprezentująca środowisko klubu
Zawodnik 7	3	4	nikt	2	dwie koleżanki z klubu
Zawodnik 8	3	4	rodzice	2	nikt
Zawodnik 9	7	9	rodzice	7	nikt
Zawodnik 10	5	8	mama	2	dwie koleżanki z klubu i trójka pracowników klubu
Zawodnik 11	3	4	rodzice	1	psycholog spoza sportu

\* Porównując liczbę trenerów uznanych za osoby znaczące z ogólną liczbą trenerów, można ocenić, jak efektywne było wsparcie i czy wszyscy odegrali istotną rolę czy tylko niektórzy.

Z zestawienia przedstawionego w tabeli 4. wynika, że każdy z badanych uważa za osobę znaczącą co najmniej jednego trenera – a Zawodnicy nr 1, 5, 9 wszystkich swoich trenerów. Inaczej jest w przypadku rodziców, których wymieniło siedmiu na jedenastu badanych. Mimo że wszyscy olimpijczycy mają rodzeństwo, tylko jedna osoba uznała wpływ i wsparcie starszego brata za istotny dla swojego rozwoju.

Pięć osób uważa za ważny wpływ przedstawicieli szerszego środowiska: klubu (trzy osoby), szkoły (jedna osoba), psychologa spoza sportu (jedna osoba).

Analiza wypowiedzi zawodników ujawniła, że osoby znaczące są dla badanych źródłem różnych rodzajów wsparcia:

- 1) emocjonalnego – polegającego na uspokajaniu, okazywaniu troski, podwyższaniu samooceny i poprawie samopoczucia;
- 2) informacyjnego – pozwalającego na lepsze zrozumienie sytuacji czy problemu i polegające na udzielaniu informacji zwrotnej oraz dzieleniu się własnym doświadczeniem;
- 3) instrumentalnego – rozumianego jako rodzaj instruktażu odnośnie konkretnych sposobów postępowania;
- 4) rzeczowego – oznaczającego konkretną pomoc materialną oraz bezpośrednio działanie na rzecz osób potrzebujących pomocy (por. Sęk, Cieślak, 2004).

Należy dodać, że nie chodzi tu o ogólną troskę o zawodnika i podejmowanie działań sprzyjających jego rozwojowi, ale raczej o pomoc ratującą jego karierę w trudnych okolicznościach i chroniącą przed odejściem ze sportu. Wsparcie społeczne odnosi się tu do sytuacji kryzysowych, w których istotną sprawą jest wypracowanie realistycznej oceny trudnej sytuacji oraz uświadomienie sobie swoich zasobów i możliwych konstruktywnych reakcji. Szczegółowe informacje wraz z przykładami przedstawiono w tabeli 5.

TABELA 5. Rodzaje wsparcia otrzymanego od osób znaczących w sytuacjach kryzysowych

Rodzaj wsparcia	Liczba osób, których dotyczy dana kategoria	Przykład
Wsparcie emocjonalne	6 (Nr 2, Nr 3, Nr 7, Nr 8, Nr 9, Nr 11)	„Trener klubowy był zawsze dla mnie oparciem. Jak nie mogłem się przebić do kadry – mimo że spełniałem kryteria – zachęcał, żebym dalej pracował nad sobą i sam dawał mi przykład” (Nr 2)
Wsparcie informacyjne	2 (Nr 5, Nr 10)	„Miałem wtedy kłopoty z zachowaniem. Ciągłe szukałem guza. Spotkałem kuzyna, który mi dużo o tej dyscyplinie opowiadał. To mnie bardzo zainteresowało i postanowiłem spróbować” (Nr 5)
Wsparcie instrumentalne	6 (Nr 4, Nr 5, Nr 6, Nr 7, Nr 8, Nr 10)	„Trener miał dużą wiedzę i nowoczesne myślenie. Wiedział, jak mną pokierować w najtrudniejszym okresie, kiedy przechodziłem dojrzewanie i po kilku upadkach zacząłem się bać” (Nr 4)
Wsparcie rzeczowe	2 (Nr 1, Nr 2)	„Gdy przez dwa i pół roku nie miałem stypendium rodzina wspierała mnie finansowo” (Nr 1)

Z wypowiedzi badanych wynika, że pięć osób współpracowało z psychologiem sportu, ale jednocześnie nikt nie wymienił go wśród osób znaczących lub źródeł wsparcia w sytuacji kryzysowej. Jedna osoba uznała wsparcie psychoterapeuty za istotne w kontekście kariery sportowej, ale pomoc dotyczyła spraw rodzinnych i osobistych (tabela 4.).

W tabeli 6. przedstawiono wyniki dotyczące oceny środowiska rodzinnego sportowców. Najwyższe wyniki uzyskano w czynniku II. Dobre relacje interpersonalne w rodzinie ( $M_{II} = 4,29$ ), a najniższe w czynniku VI. Genetyczno-środowiskowe uwarunkowania zdolności i zamiłowań sportowych ( $M_{VI} = 2,94$ ). Szczegółowa analiza ujawniła, że badani olimpijczycy podobnie opisują relacje panujące w rodzinie i atmosferę, w której się wychowywali. Doceniają wzajemne wspieranie się, zrozumienie, serdeczność, czerpanie przyjemności ze wspólnie spędzanego czasu, wspólne przeży-

TABELA 6. Czynniki środowiska rodzinnego sportowców KŚRS (Nazwy skal podano w opisie kwestionariusza)

Osoby badane	Czynniki								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Zawodnik 1	brak danych								
Zawodnik 2	9	68	26	32	58	36	46	22	21
Zawodnik 3	7	36	15	24	46	24	27	15	20
Zawodnik 4	12	63	30	35	63	32	46	26	22
Zawodnik 5	11	59	15	23	37	31	36	12	18
Zawodnik 6	12	67	31	23	55	27	43	22	19
Zawodnik 7	19	62	31	30	51	39	49	25	16
Zawodnik 8	15	65	33	18	54	30	47	23	24
Zawodnik 9	12	68	25	27	58	30	37	24	19
Zawodnik 10	14	55	26	33	55	40	43	21	24
Zawodnik 11	10	58	25	27	53	34	37	22	25
Średnia dla pojedynczej pozycji*	3,03	4,29	3,67	3,02	3,53	2,94	3,74	3,53	3,5

\* Podano średnią dla pojedynczej pozycji, ponieważ poszczególne czynniki zawierają różną liczbę elementów.

wanie sukcesów i niepowodzeń, np.: „Moi rodzice bardzo mnie kochali” ( $M_{53} = 4,6$ ), „Lubiłem spędzać czas w towarzystwie mojej rodziny” ( $M_9 = 4,6$ ), „Moi rodzice zawsze wierzyli, że osiągnę sukces w sporcie” ( $M_{28} = 4,7$ ), „rodzina zawsze cieszyła się równie mocno jak ja moimi sportowymi sukcesami” ( $M_{53} = 4,7$ ).

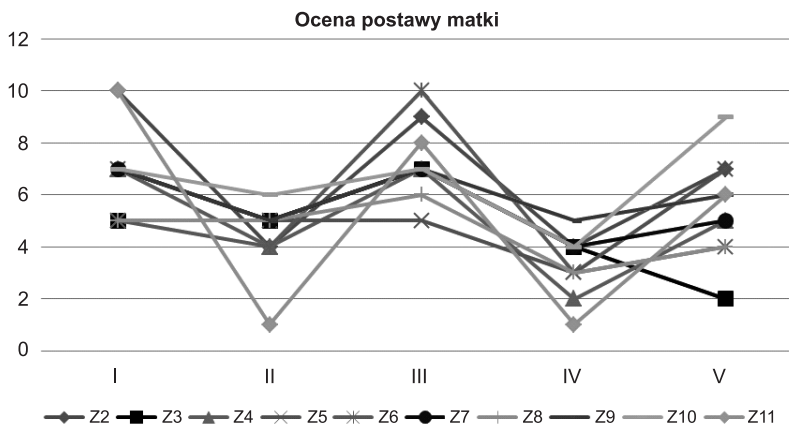
Analiza wyników dotyczących retrospektywnej oceny postaw rodziców ujawniła, że badani w podobny sposób oceniają postawy matki i ojca (tabela 7., wykresy 1. i 2.). Wyjątkiem jest przykład zawodnika 8 (wykres 2.), który zostanie omówiony osobno. W ocenie badanych dominuje wysoki wskaźnik akceptacji oraz autonomii. Rodzice postrzegani są jako wrażliwi na problemy, potrzeby oraz aspiracje swoich dzieci, gotowi do udzielenia pomocy, ale też nienarzucający się. Zostali zapamiętani jako pozwalający na samodzielność w uczeniu się, podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu problemów – adekwatnie do poziomu rozwoju dziecka – oraz jako opiekuńczy, ale nie wyřęczający i nie ochraniający nadmiernie.

TABELA 7. Średnie wyniki wymiarów retrospektywnej oceny postaw rodziców KPR-Roc.

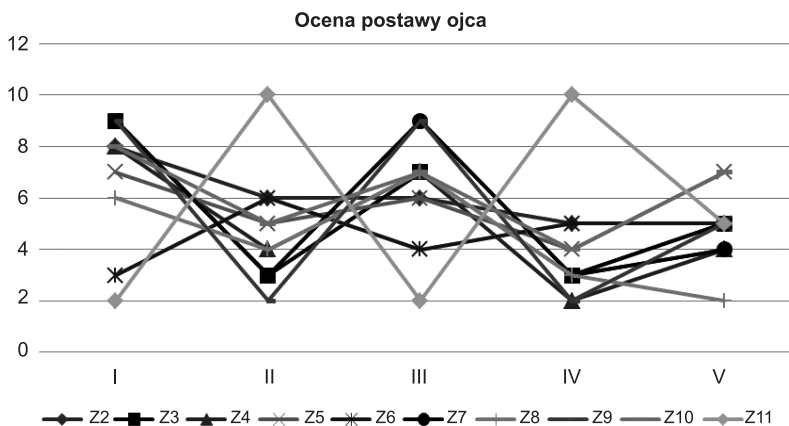
Ocena postawy matki					Ocena postawy ojca				
I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V
7	4,4	7,3	3,3	5,5	6,9	4,8	6,4	4,1	4,9

I. Akceptacja vs. Odrzucenie; II. Nadmierne Wymagania; III. Autonomia; IV. Niekonsekwencja; V. Nadmierne Ochranianie.

Ciekawym przypadkiem jest zawodnik 8, którego ocena postawy ojca różni się wyraźnie od oceny postawy matki oraz od ocen pozostałych badanych. Osoba ta postrzega ojca jako wymagającego bezwzględного posłuszeństwa, stosującego nakazy, zakazy oraz kary, a także jako wprowadzającego atmosferę nerwowości. Z perspektywy czasu ojciec postrzegany jest jako kochający, ale nieumiejący stworzyć atmosfery akceptacji i spokoju. Taka postawa rodzica spowodowała, że zawodnik kojarzy atmosferę domu rodzinnego z rygiorem i dyscypliną (por. tabela 2.) oraz że szukał wsparcia poza rodziną (pomoc psychologiczna) i koncentrował się bardziej na relacji z drugim rodzicem, który w większym stopniu spełniał jego oczekiwania.



WYKRES 1. Wyniki poszczególnych zawodników dotyczące retrospektywnej oceny postawy matki<sup>3)</sup>



WYKRES 2. Wyniki poszczególnych zawodników dotyczące retrospektywnej oceny postawy ojca

<sup>3)</sup> Opisy wymiarów I-V umieszczono pod tabelą 7. Symbole Z1, Z2...Z11 oznaczają poszczególnych badanych zawodników (dot. także wykresu 2.).

## DYSKUSJA I WNIOSKI

W przeprowadzonych badaniach skoncentrowano się na poszukiwaniu pewnych ogólnych prawidłowości dotyczących ról osób znaczących we wspieraniu rozwoju wybitnie uzdolnionych zawodników. Analizowano, jak utalentowani sportowcy oceniają postawy rodziców oraz ich udział w efektywnym wspieraniu. Kogo uważają za osoby znaczące oraz jaką rolę pełnią te osoby na etapach przejściowych oraz w sytuacjach przełomowych w rozwoju sportowej kariery.

Ujawniono m.in., że w przypadku badanych olimpijczyków nie potwierdza się opinia, iż „lekarze wychowują lekarzy, prawnicy wychowują prawników itd.”. Żaden z rodziców nie pracował w zawodzie związanym ze sportem i nie uprawiał aktywności fizycznej w formie wyczynowej. O wiele istotniejsze od sportowych tradycji oraz genetyczno-środowiskowych uwarunkowań zdolności i zamiłowań sportowych w rodzinie okazały się czynniki niespecyficzne, tj. atmosfera domu rodzinnego, dobre relacje rodziców i dzieci, brak poczucia presji, a także akceptacja i autonomia, z którymi wiąże się wrażliwość na problemy i potrzeby dziecka, przy jednoczesnym przyzwoleniu na samodzielność w zbieraniu doświadczeń, dokonywaniu wyborów i radzeniu sobie w trudnych sytuacjach. Stworzenie dobrego klimatu motywacyjnego daje zawodnikowi szansę na korzystanie z własnych zasobów i jednocześnie na rozwijanie umiejętności radzenia sobie, co jest szczególnie istotne, gdy – przechodząc na kolejne etapy sportowej kariery – musi sobie radzić z nowymi, dużo większymi wyzwaniami (tzw. zmiany normatywne), a także w sytuacjach, gdy rozwój jego kariery zostaje zakłócony (tzw. zmiany nienormatywne, np. dotkliwa porażka, obrażenie na skutek urazu fizycznego).

Badania potwierdzają szczególną rolę rodziców w początkowej fazie, zwłaszcza jeśli chodzi o jej rozpoczęcie, czas trwania i formę uczestnictwa. Etap ten – zwany okresem eksploracji – jest niezwykle istotny dla pomyślnego i długofalowego rozwoju sportowców. Jest on oparty na ukierunkowanej zabawie i stanowi alternatywę dla przyspieszonej ścieżki rozwoju, która wiąże się z wczesną specjalizacją oraz wczesnym wprowadzaniem ukierunkowanego i/lub ustrukturyzowanego treningu, a także ich niepożądanymi konsekwencjami (np. przedwczesna rezygnacja, wypalenie, zwiększone ryzyko kontuzji). Uzyskane wyniki są spójne z postulatami leżącymi u podstaw Rozwojowego Modelu Udziału w Sporcie (Côté, Abernethy, 2012), ujmującymi talent sportowy w szerszym kontekście, który uwzględnia wszechstronny rozwój i naukę umiejętności, zamiast wąskiego ukierunkowania na szybką poprawę wyniku.

Zaprezentowane badania dostarczyły informacji, z których wynika, że rola trenerów uznanych za osoby znaczące nie ogranicza się wyłącznie do kwestii związanych z treningiem czy udziałem w rywalizacji sportowej, tj.: instruowania, udzielania informacji zwrotnej, czy różnego rodzaju przygotowania – fizycznego, technicznego, taktycznego. Trenerzy często stanowią dla zawodników ważne źródło wsparcia emocjonalnego. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji trudnych i kryzysowych. Szkoleniowcy doskonale orientują się w sportowej rzeczywistości. Zazwyczaj sami byli wcześniej zawodnikami, więc poszukiwanie u nich w takich okolicznościach wsparcia emocjonalnego wydaje się zrozumiałe. Zwłaszcza że – jak pokazują badania na temat wsparcia społecznego – najlepiej pomagają osoby, które same wcześniej były w podobnej sytuacji (Sęk, Cieślak, 2004). Zazwyczaj jednak działania trenerów, mające na celu poprawę samopoczucia zawodnika i wzmocnienie jego samooceny, oparte są na ich – często wieloletnim – doświadczeniu i pewnym wyczuciu, a niekoniecznie wynikają z zawodowego przygotowania, które obejmowałoby również wiedzę z zakresu pomocy psychologicznej czy interwencji kryzysowej. W zwią-

ku z tym warte rozważenia wydaje się uwzględnienie w edukacji trenerskiej tego typu kursów lub stworzenie trenerom możliwości uzupełnienia potrzebnej wiedzy i umiejętności w ramach dodatkowego szkolenia i podnoszenia kompetencji zawodowych. Dodatkowym argumentem jest fakt, że w przypadku niekorzystnego wpływu rodziców (np. nadmierne lub niewystarczające zaangażowanie) trener może swoją postawą rekompensować i/lub zapobiegać jego negatywnym konsekwencjom. Podobne zjawisko ujawniono w badaniach z udziałem uzdolnionych tenisistów, którzy dostrzegali i doceniali możliwość uzyskiwania wsparcia emocjonalnego przynajmniej od jednego z rodziców (najczęściej od matki), w przypadku, gdy zachowania drugiego rodzica były odbierane jako nadmiernie stresujące (Delforge, Le Scanff, 2006). Wykryto również, że w dyscyplinach, w których zawodnik ma kontakt z większą liczbą osób (np. w sportach zespołowych) brak odpowiedniego wsparcia emocjonalnego ze strony rodziców może być częściowo wyrównywany w relacjach z członkami „sportowej rodziny” (kolegami z drużyny, trenerami) (Sacks, Tenenbaum Pargman, 2006; Delforge, Le Scanff, 2006). W prezentowanych badaniach sportowcy reprezentowali dyscypliny indywidualne, więc ich kontakty społeczne są w pewnym stopniu ograniczone. Fakt ten może w pewnej mierze tłumaczyć, dlaczego tylko czterech badanych wymieniło kolegę/koleżankę jako osobę znaczącą i ważne źródło wsparcia.

Pewnym ograniczeniem przeprowadzonych badań jest ich retrospektywny charakter. Nie można wykluczyć, że wybiórczość pamięci osób badanych może mieć znaczenie w kontekście uzyskanych rezultatów. Jednakże tego typu procedura ma istotne zalety i jej zastosowanie w tym przypadku jest uzasadnione. Respondenci mają bowiem możliwość spojrzenia na przeszłe doświadczenia z perspektywy osoby dojrzałej.

Badania dostarczają wiedzy pozwalającej lepiej zrozumieć omawiane zagadnienia, które nie są nastawione na rozwiązanie problemów o charakterze praktycznym. Jednakże prowadzone były z myślą, że zgromadzona w ich wyniku wiedza będzie mogła stanowić podstawę rozwiązywania aktualnie występujących lub mogących się pojawić w przyszłości problemów.

Jeśli chodzi o przyszłe badania, analiza uzyskanych wyników wskazuje m.in. na konieczność dalszych poszukiwań dotyczących roli rodziców, którzy jednocześnie pełnią wobec swoich dzieci rolę trenerów. Ważne wydaje się również zbadanie i lepsze poznanie roli rodzeństwa oraz rówieśników.

## BIBLIOGRAFIA

- Babkes, M.L., Weiss, M.R. (1999). Parental influence on children's cognitive and affective responses to competitive soccer participation. *Pediatric Exercise Science*, 11, 44–62.
- Blecharz, J. (2008). *Sportowiec w sytuacji urazu fizycznego – stadium psychologiczne*. Kraków: Wydawnictwo AWF.
- Blecharz, J., Siekańska, M. (2005). Physical trauma and mental condition of the athlete. *Medicina Sportiva*, 9(3), 1–6.
- Blecharz, J., Siekańska, M. (2012). Dynamics of emotions and beliefs of professional athletes after physical injury. W: D. Kubacka-Jasiecka, M. Kuleta (red.), *Reflections on Psychological Mechanisms of Trauma and Posttraumatic Development* (s. 133–146). Kraków: Krakowska Oficyna Naukowa TEKST (KON-TEKST).
- Bloom, B.S. (red.). (1985a). *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine.
- Bloom, B.S. (1985b). Generalizations about talent development. W: B.S. Bloom, (red.), *Developing Talent in Young People* (s. 507–549). New York: Ballantine.
- Brustad, R.J. (1996). Attraction to physical activity in urban school children: Parent socialization and gender influences. *Re-*



- search Quarterly for Exercise & Sport*, 67, 316–323.
- Colman, A.M. (2009). *Słownik psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Côté, J. (1999). The influence of the family in the development of talent in sport. *The Sport Psychologist*, 13, 4, 395–418.
- Côté, J., Abernethy, B. (2012). A developmental approach to sport expertise. W: S.M. Murphy (red.), *The Oxford handbook of sport and performance psychology* (s. 435–447). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Côté, J., Baker, J., Abernethy, B. (2003). From Play to Practice: A Developmental Framework for the Acquisition of Expertise in Team Sports. W: J.L. Starkes, K.A. Ericsson (red.), *Expert Performance in Sports: Advances in Research on Sport Expertise* (s. 89–113). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Delforge, C., Le Scanff, C. (2006). Parental influence on tennis players: Case studies. *Revista de Psicología del Deporte*, 12, 2, 233–248.
- Fredericks, J.A., Eccles, J.S. (2004). Parental influences on youth involvement in sports. W: M.R. Weiss (red.), *Developmental Sport and Exercises Psychology: A Lifespan Perspective* (s. 145–164). Morgantown, WV: Fitness Information Technology.
- Freeman, J. (2000). Families, the essential context for gifts and talent. W: K.A. Heller, F.J. Mönks, R. Sternberg, R. Subotnik (red.), *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent* (s. 573–585). Oxford: Pergamon Press.
- Gagné, F. (2010). *The DMGT 2.0: Overview with focus on the talent development process*. Referat wygłoszony na 12<sup>th</sup> ECHA Conference, Paris, 7–10.07.2010.
- Gagné, F., Gulbin, J. (2010). *National Athlete Development Survey NADS*. Australian Institute of Sport, Australian Sports Commission – Talent Search.
- Gibbs, G.R. (2007). *Analyzing Qualitative Data*. London: SAGE Publications.
- Gould, D., Dieffenbach, K., Moffett, A. (December 2001). *The Development of Psychological Talent in U.S. Olympic Champions. Final Grant Report*. <http://www.educ.msu.edu/ysi/articles/USOCTalentDevelopment.pdf>.
- Gould, D., Dieffenbach, K., Moffett, A. (2002). Psychological Characteristics and Their Development in Olympic Champions. *Journal of Applied Sport Psychology*, 14, 172–204. doi: 10.1080/10413200290103482.
- Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., Pennisi, N. (January 14, 2005). Understanding the Role Parents Play in Junior Tennis Success USTA RESEARCH GRANT FINAL REPORT. <http://www.educ.msu.edu/ysi/articles/ParentsRoleinTennisReport.pdf>.
- Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., Pennisi, N. (2006). Understanding the role parents play in tennis success: a national survey of junior tennis coaches. *British Journal of Sport Medicine*, 40, 632–636. doi:10.1136/bjism.2005.024927.
- Greendorfer, S.L., Lewko, J.K., Rosengren, K.S. (1996). Family and gender-based influences in sport socialization of children and adolescents. W: F.L. Smoll, R.E. Smith (red.), *Children and Youth in Sport: A Biopsychosocial Perspective* (s. 89–111). Dubuque, IA: Brown & Benchmark.
- Gulbin, J., Oldenzel, K.E., Weissensteiner, J.R., Gagné, F. (2010). A look through the rear view mirror: developmental experiences and insights of high performance athletes. *Talent Development and Excellence*, 2(2), 149–164.
- Harwood, C.G., Douglas, J.P., Minniti, A.M. (2012). Talent development: The role of the family. W: S.M. Murphy (red.), *The Oxford Handbook of Sport and Performance Psychology* (s. 476–492). Oxford: Oxford University Press.
- Harwood, C., Knight, C. (2009). Understanding parental stressors: An investigation of British tennis-parents. *Journal of Sports Sciences*, 27(4), 339–351.
- Harwood, C., Knight, C. (2012). The role of parents in the development of tennis players: the past, the presence and the future. *Journal of Medicine and Science in Tennis*, 17(1), 9–15.
- Hellstedt, J.C. (1990). Early adolescent perceptions of parental pressure in the sport

- environment. *Journal of Sport Behavior*, 13, 3, 135–144.
- Henriksen, K., Stambulova, N., Roessler, K.K. (2010). Successful talent development in track and field: considering the role of environment. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 20 (Suppl. 2), 122–132.
- Henriksen, K., Stambulova, N., Roessler, K.K. (2011). Riding the wave of an expert: A successful talent development environment in kayaking. *The Sport Psychologist*, 25, 341–362.
- Horn, T.S., Horn, J.L. (2007). Family influences on children's sport and physical activity participation, behavior, and psychosocial responses. W: G. Tenenbaum, R.C. Eklund (red.), *Handbook of Sport Psychology* (wyd. 3., s. 685–711). New York: Wiley and Sons.
- Kalinowski, A.G. (1985a). The Development of Olympic Swimmer. W: B.S. Bloom, (red.), *Developing Talent in Young People* (s. 139–192). New York: Ballantine.
- Kalinowski, A.G. (1985b). One Olympic Swimmer. W: B.S. Bloom (red.), *Developing Talent in Young People* (s. 193–210). New York: Ballantine.
- Kanters, M.A., Bocarro, J., Casper, J. (2008). Supported or pressured? An examination of agreement among parents and children on parent's role in youth sport. *Journal of Sport Behavior*, 31, 1, 64–80.
- Knight, C.J., Boden, C.M., Holt, N.L. (2010). Junior tennis players' preferences for parental behaviors. *Journal of Applied Sport Psychology*, 22, 377–391.
- Knight, C.J., Neely, K.C., Holt, N.L. (2011). Parental behaviors in team sports: How do female athletes want parents to behave? *Journal of Applied Sport Psychology*, 23, 76–92. doi: 10.1080/10413200.2010.525589.
- Kvale, S. (2004). *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Tłum. S. Zabielski. Białystok: Trans Humana.
- Kvale, S. (2010). *Prowadzenie wywiadów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lauer, L., Gould, D., Roman, N., Pierce, M. (2010). How parents influence junior tennis players' development: Qualitative narratives. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 4, 69–92.
- Monsaas, J.A. (1985). Learning to be a world-class tennis player. W: B.S. Bloom, (red.), *Developing Talent in Young People* (s. 211–269). New York: Ballantine.
- Plopa, M. (2008). *Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców (KPR-Roc). Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, VIZJA PRESS & IT.
- Régnier, G., Salmela, J., Russell, S.J. (1993). Talent detection and development in sport. W: R.N. Singer, M. Murphy, L.K. Tennant (red.), *Handbook of Research on Sport Psychology* (s. 290–313). New York: Macmillan.
- Sacks, D.N., Tenenbaum, G., Pargman, D. (2006). Providing sport psychology services to families. W: J. Dosit (red.), *The Sport Psychologist's Handbook: A Guide for Sport-Specific Performance Enhancement* (s. 39–61). New York: John Wiley and Sons.
- Sęk, H., Cieślak, R. (2004). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 11–28). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Siekańska, M. (2012a). Athletes' perception of parental support and its influence on sports accomplishments: a retrospective studies. *Human Movement*, 13(4), 380–387.
- Siekańska, M. (2012b). Jak wspierać by nie wywierać presji? Zachowania rodziców wobec dzieci uprawiających sport wyczynowo. W: J. Blecharz, M. Siekańska, A. Tokarz (red.), *Optymalizacja treningu sportowego i zdrowotnego z perspektywy psychologii*. Praktyczna Psychologia Sportu, Monografie nr 7 (s. 317–332). Kraków: Wydawnictwo AWF.
- Siekańska, M. (2013). *Talent sportowy. Psychologiczne i środowiskowe Uwarunkowania uzdolnionych zawodników*. Monografie nr 15. Kraków: Wydawnictwo AWF.
- Siekańska, M., Blecharz, J., Wojtowicz, A. (2013). The athlete's perception of coaches'

- behavior towards competitors with a different sports level. *Journal of Human Kinetics*, 39, 231–242.
- Sierszeńska-Leraczyk, M. (2008). Kwestionariusz Środowiska Rodzinnego Muzyków jako metoda diagnozowania rozwoju muzycznego. W: W. Limont, J. Świetlikowska (red.), *Zdolności – Talent – Twórczość*. T. 2. (s. 57–71). Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Sosniak, L.A. (1985a). Phases of Learning. W: B.S. Bloom, (red.). *Developing talent in young people* (s. 409–438). Ballantine, New York.
- Sosniak, L.A. (1985b). A long-term commitment to learning. W: B.S. Bloom, (red.), *Developing Talent in Young People* (s. 477–506). New York: Ballantine.
- Tofler, I., DiGeronimo, T.F. (2000). *Keeping Your Kids Out Front Without Kicking Them From Behind. How To Nurture High-achieving Athletes, Scholars, and Performing Artists*. JOSSEY-BASS A Wiley Company: San Francisco.
- van Rossum, J.H.A. (1995). Talent in sport: Significant others in the career of top-level Dutch athletes. W: M.W. Katzko, F.J. Mönks (red.), *Nurturing Talent. Individual Needs and Social Ability* (s. 43–57). Assen: Van Gorcum.
- van Rossum, J.H.A. (2001). Talented in dance: The Bloom Stage Model revisited in the personal histories of dance students. *High Ability Studies*, 12(2), 181–197.
- van Rossum, J.H.A. (2009). Giftedness and talent in sport. W: L.V. Shavinina (red.), *International Handbook on Giftedness* (s. 751–791). Dordrecht: Springer Science & Business Media B.V.
- van Rossum, J.H.A., Gagné, F. (2006). Talent development in sports. W: F.A. Dixon, S.M. Moon (red.), *The Handbook of Secondary Gifted Education* (s. 281–316). Waco, TX, US: Prufrock Press.
- van Rossum, J.H.A., van der Loo, H. (1997). Gifted athletes and complexity of family structure: A condition for talent development? *High Ability Studies*, 8, 1, 19–30.
- Zach, S., Netz, Y. (2007). Like mother like child: Three generations' patterns of exercise behavior. *Families, Systems, & Health*, 25, 4, 419–434. doi: 10.1037/1091-7527.25.4.41.

## THE ROLE OF SIGNIFICANT PEOPLE IN SUPPORTING THE DEVELOPMENT OF SPORTING TALENTS

**Abstract:** The article is devoted to the role of significant people in supporting the development of sporting talents. Participants were 11 Olympic medal winners (seven men and four women; M age = 30.63), representing individual sports. A structured interview, a questionnaire on the retrospective assessment of parental attitudes (KPR-Roc) and a questionnaire on the role of the family environment (KŚRS) were used in the study. Analysis of descriptions of family relationships distinguished three positive categories: a feeling of mutual understanding, positive atmosphere and certainty about the possibility to use parental support. All the participants considered a least one of their coaches as a significant person, and seven people named their par-

ents as significant people. Significant people are the source of different types of support – most often emotional and tangible support. *Good interpersonal relationships* in the family predominate among the family environment factors. The participants value mutual support, understanding, deriving pleasure from the time spent together and experiencing successes and failures together. Analysis of the findings concerning parental attitudes revealed that the participants assessed their mother's and their father's attitudes in a similar way. A strong feeling of independence and acceptance predominates in their assessment.

**Key words:** sporting talent, significant person, parents, coach, athlete's development